

NDO = *Nudansk Ordbog*, bd. 1-2, 15. udg., 1992 (1. udg. 1953).

ODS = *Ordbog over det danske Sprog*, bd. 1-28, 1919-1956.

ODS-S = *Samlingerne til Supplement til Ordbog over det danske Sprog* (hos supplementsredaktionen på Københavns Universitet Amager).

ODS-U = Udskudte sedler fra redaktionen af ODS (smst. som ODS-S).

PSO = Anker-Møller, Søren; Jensen, Hanne; Stray Jørgensen, Peter: *Politikens Slangordbog*, 3. udg., 1989 (1. udg. 1982).

RO = *Retskrivningsordbog(en)*.

SNF-Å = Selskab for Nordisk Filologi, København: *Årsberetning*.

Mette Kunø og Erik Vive Larsen (udg.):

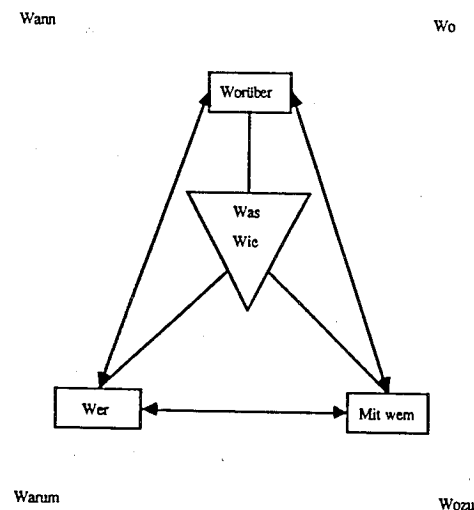
4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1993

ADVERBIALER SOM NØGLEORD TIL MODERNE INDIVIDUEL KOMMUNIKATION I NATURLIGT SPROG - ADVERBIALER OG VERBALASPEKT

Af Bjarne le Fevre Jakobsen (Odense Universitet)

1. Indledning og formål

Adverbialernes funktioner i sproghandlinger henligger i halvmørke, hvis man tager udgangspunkt i de traditionelle teorier i almen og anvendt lingvistik. Man finder enten meget vage definitioner (Aa. Hansen, 1967; Diderichsen, 1946; Kr. Mikkelsen 1911), mange statistiske muligheder (Laureys, 1979) eller meget matematiske tiltag (Bartsch, 1971), men herved bliver kategoriens enhed utydelig. Modeller for kommunikationsprocesser tager derimod helt anderledes højde for adverbialernes centrale rolle, således fx i følgende:

(Langenmayr, 1979)

I modellen indgår 9 forskellige spørgsmål, og af disse må ikke mindre end 6 (jf. "wann, wo, worüber, wie, warum, wozu") besvares ved hjælp af adverbelle oplysninger. Adverbialerne efterlyser bestemte indholdsmæssige kerner og funktioner og fastlægger kommunikativt de betingelser, som subjektet og

objektet/prædikativet er underlagt via verbalbetydningen - fx i:

I morgen besøger den kunstinteresserede igen Louisiana for at se Bonnard-udstillingen, fordi han/hun studerer fransk impressionisme.

Subjektet (den kunstinteresserede) og objektet (Louisiana) placeres indholdsmæssigt i eksemplet i forhold til tid (i morgen), til sted (Louisiana), til hensigt (for at se Bonnardudstillingen), til årsag (fordi han/hun studerer fransk impressionisme) og til "hyppighed" (igen), men de teoretiske, kommunikative potentialer for adverbialerne er langt større (Laureys, 1979, opererer således med 13 hovedgrupper og en antal undergrupper), hvilket markerer adverbialernes faktiske rækkevidde. I dansk finder man ligeledes adverbialtyper, der influerer på verbalet, således i:

Målmanden sparker **ud**

Angriberen kaster **ind**

Adverbialet angiver retning for sparket og kastet, og samtidig afslutter det verbalhandlingen. Desuden er såvel "ud" som "ind" betonedede.

Den funktionelle (Dik, 1989; Givón, 1984) og den kognitive grammatik (Langacker, 1987) opererer med adverbialer på en lang række niveauer med forskellig vægtning, men ingen af dem behandler adverbialer som potentielle sætningskonstituerende elementer eller som dele af et samlet prædikat, og kun Dik (379ff) omtaler prosodiens betydning. I det følgende vil jeg derfor argumentere for, at i dansk findes en kombination mellem verballed og adverbialer, der får indflydelse på følgende:

- Verbets semantiske indhold
- Verbets temporalitet
- Verbets aspekt
- Sætningens prædikat
- Verbets aktionsart

Desuden har adverbialet betydning for:

- Sætningens prosodi
- Sætningens ordstilling

Af omfangsmæssige årsager vil jeg koncentrere mig om adverbialtypen med kun ét ord.

2. Nogle adverbielle partiklers særstatus i forhold til verballed

Tests med ordstilling, enhedstryk, sætningspaltning

I indholdssyntaksen finder man adverbialer, der er valensbundne argumenter for et verbum (Dik, 1989: 69ff), fx:

a. Hans bor **her**

Stedsadverbialet har samme indholdssyntaktiske nødvendighed som verballed og subjekt (jf. *Hans bor) i modsætning til de typer, som vi fx har i følgende standardeksempler:

b. Motionisten løber **nu**

c. Motionisten løber **til**

Valensgrammatikken bestemmer "til" og "nu" som frie led (jf. motionisten løber) og den funktionelle grammatik kategoriserer begge ord som "satellites" (Dik, 1989: 72 ff), men på trods af denne - syntaktisk set - frie status gør en række andre faktorer sig gældende. I eksempel b. kan "nu" således både stå med samme tryk som de øvrige ord (jf. Motio¹nisten ¹løber ¹nu), med ekstra betoning (jf. Motionisten løber ¹nu) eller stå tryksvagt (jf. Motio¹nisten ¹løber _{nu}), hvor de to trykstærke udtrykker tid, medens det trykssvage forklarer motionens karakter. De prosodiske virkemidler, der individualiserer kommunikationen gennem den sproghandlendes fortolkninger, har konsekvenser for ordstillingen, idet de trykstærke varianter i b. kan stå i forfelt eller slutfelt, medens det trykssvage kun har centralfeltet som mulighed:

d. ¹Nu løber motionisten (forfelt)

e. ¹Nu ¹løber motio¹nisten (forfelt)

f. Motionisten løber ¹nu (slutfelt)

g. Motio¹nisten løber ¹nu (slutfelt)

h. Motio¹nisten ¹løber _{nu} ikke (centralfelt)

(jf. Hansen/Lund, 1983: 38 ff mht. forholdet mellem adverbier, tryk og ordstilling).

"Til" i c. står derimod obligatorisk trykstærkt (jf. motionisten løber ¹til) og kan derfor kun stå i slutfeltet (Hansen/Lund, 1983: 39), hvor betoningen semantisk set fungerer som en afslutning på verbalhandlingen. Trykforholdene mellem "løber" og "til" definerer Diderichsen som en tryktabsforbindelse (Diderichsen, 1946: 144), hvor "løber", der normalt har fuldtryk, i denne forbindelse har mistet sit tryk "for

sammen med et Fuldtryksord at udgøre en snævrere Enhed" (Diderichsen, 1946: 144). Adleddet "til" bærer hovedtrykket, hvorfor det udtrykker "det væsentlige og distinktive" (Diderichsen, 1946: 236), men forholdene er mere komplekse end som så. Denne ledtype har således en anden form for særstatus på grund den tætte forbindelse mellem verballed og adverbiale, idet leddet i modsætning til "her" (eks. a.) og "nu" (eks. b., trykstærk variant) ikke kan indgå i en sætningsspaltning:

Det er **her**, Hans bor

Det er **nu**, motionisten løber

*Det er **til**, motionisten løber

Diderichsen refererer til tryktabsforbindelser som "stå vagt", hvor "stå" næsten er tomt for betydning, hvorimod kombinationen af "løber" og "til" resulterer i et andet verbalindhold, idet "til" intensiverer handlingsforløbet. Ordet "til" indvirker på den indholdsmæssige modifikation af "løber" (jf. motionisten løber) og indgår derved i et samlet problemkompleks bestående af aspekt, aktionsart og temporalitet.

I de fleste ikke-sammensatte, enkle verber som fx "arbejder, kører, maler, ligger" udtrykkes en uidentificerbar handling, som vanskeligt lader sig afgrænse med hensyn til tid og forløb. Begyndelse, afslutning eller resultat af en handling udtrykkes lige så lidt som en intensitet. I fremstillinger om verbalaspekt bliver russisk anset for at være "sproget par excellence" (Bache, 1985; Platzack, 1979) i kraft af verbalinventaret, men lignende forhold gør sig selvfølgelig gældende i dansk. Man kan definere aspekt ud fra W. Porzig:

"Gesichtspunkt, unter dem ein Vorgang betrachtet wird".

(Porzig, 1927: 152; Bache, 1985: 5)

De fleste lingvistiske skoler skelner mellem det perfekte og det imperfektive, hvor det perfekte angiver at fuldende en verbalhandling og skal ses udefra, medens det imperfektive beskriver noget uafsluttet - set indefra (Comrie, 1976: 4). Som foregangsmand for en definition af aktionsart nævnes K. Brugmann hyppigt:

"Die Art und Weise, wie die Handlung des Verbums vor sich geht".

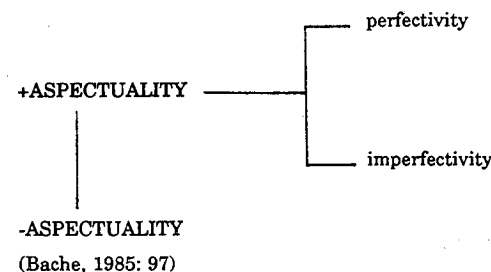
(Brugmann, 1904: 493; Bache, 1985: 9)

Herved forstås altså måden, hvorunder en handling eller en situation udvikler sig under bestemte vilkår (jf. også Forsyth, 1970: 19), idet såvel aspekt som aktionsart

hænger sammen med tid og tempus i de forskellige verbaltider og -former.

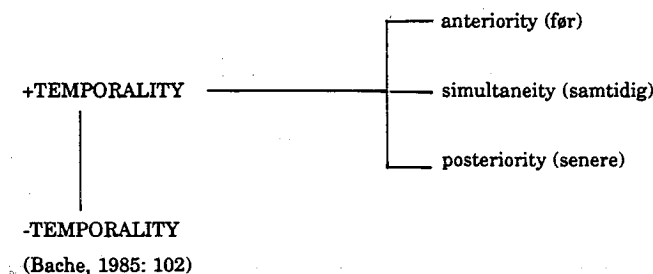
3. Aspekt, temporalitet, aktionsart

For forbindelserne mellem de tre begreber opstiller Carl Bache i "Verbal Aspect" (Bache, 1985) en metalinguistisk model, som lader sig overføre til danske problemstillinger. For aspekt gælder følgende generelle figur:

Ordet "ASPECTUALITY" - forsynet med et "+" eller et "-" skal forstås som absolutte modsætninger i verbalernes evne til strukturere et forløb i forhold til et bestemt punkt eller tilstand. "Perfectivity" og "imperfectivity" refererer derimod til verbalernes semantiske kerne - "the situational focus" (Bache, 1985: 145), hvor de perfekte i selve betydningen har evnen til at overskride en grænse (jf. åbne, dø) - fx overgå fra én tilstand til en anden, medens de imperfektive ikke har denne evne (jf. leve, elske). De imperfektive kan i princippet fortsætte i det uendelige, hvorimod de perfekte samler i et punkt - semantisk set.

Tilsvarende opstiller Carl Bache en struktur for temporalitet som metalingvistisk kategori:

En temporal konstruktion er en konstruktion, der indordner den situation, som den refererer til, som værende "før", "samtidig" eller "senere" i forhold til

kommunikationsøjeblikket. Her sker altså en præcisering af "the temporal location" (Bache, 1985: 145), hvorimod en ikke-temporal konstruktion ikke besidder disse funktioner. Langt mere kompliceret er forholdene derimod ved aktionsarten med følgende relevante faser:

- "a) the beginning of a situation
- b) the middle of a situation
- c) the end of a situation"

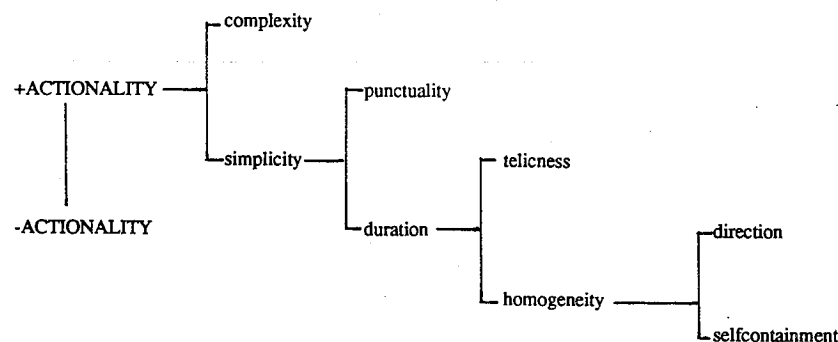
(Bache, 1985: 109)

Desuden må faserne kombineres med de binære oppositioner i aktionsarterne, nemlig:

- "1) complexity versus simplicity
- 2) punctuality versus duration
- 3) telicness versus homogeneity
- 4) direction versus self-containment"

(Bache, 1985: 109-110)

Dette resulterer i følgende basisstruktur for aktionsarter:

(Bache, 1985: 110)

I modsætningen mellem "+ACTIONALITY" OG "-ACTIONALITY" udtrykker modellen en inddeling af verbalerne i to grupper, hvor et minus angiver, at et verbale i verbalstammen ikke selv besidder evnen til at udtrykke nogen af de fire oppositioner. Et plus derimod indikerer verbaler, der kan kombinere en begyndelse, en midte og en afslutning med de fire oppositioner (jf. vokse, blomstre, visne), hvor situationen er til at tage og føle på og foregår på et bestemt tidspunkt

på et bestemt sted. "ACTIONALITY" behandler "the procedural characteristics" (Bache, 1985: 145). Ellers falder verbalkonstruktionen helt udenfor.

4. Anvendelse af Baches tre modeller på dansk eksempelmateriale

4.1. Konkrete verbaler

En lang række danske verbaler kan kombineres med de nævnte typer af verbalpartikler, og konsekvensen af adverbialets indflydelse på verbalets aspekt, temporalitet og aktionsart lader sig beskrive ved hjælp af Carl Baches modeller. Gruppen af disse verbaler kan inddeles i to hovedgrupper:

A. Konkrete verbaler.

B. Oprindeligt konkrete verbaler, men nu med abstrakt betydning.

Gruppen med konkrete verbaler, der indgår i et samlet kompleks med en partikel, er meget produktiv, fx i følgende eksempler:

1. Barnet spiser sin mad op	4. Eleverne snakker af
2. Barnet rydder op på sit værelse	5. Han trækker uret op
3. Hun drikker op, inden hun går	

I forhold til "ASPECTUALITY" beskriver de semantiske kerner i "spiser, rydder, drikker, snakker, trækker" et konkret handlingsforløb fx i forhold til kommunikationsøjeblikket "her og nu". De har altså betegnelsen "+ASPECTUALITY", og da afslutningen på verbalhandlingen ikke kan forudsiges præcist (kan i princippet fortsætte i det uendelige), udtrykker verbalerne "imperfectivity".

Men når verbalerne kombineres med deres verbalpartikler "op, af", kommer afslutningen på handlingen ind i billedet. Partiklerne fjerner betydningen fra den rene "imperfectivity", og i stedet bevæger verbalet og partiklen sig i retning mod "perfectivity", som kan beskrives som det fiktive øjeblik, hvor der ikke er mere at "spise, rydde, drikke" af, eller hvor "samtales stopper/ uret er trukket i bund". Verbalpartiklerne ændrer altså verbalets aspekt på afgørende måde.

I evnen til at markere "TEMPORALITY" sker der ligeledes en ændring, når verbalpartiklen vedføjes. De fem verbaler i eksemplerne har alle "+TEMPORALITY" i kraft af deres præsens, og de udtrykker noget samtidigt ("simultaneity"), når kommunikationsøjeblikket stadig er her og nu. Verbalpartiklernes perfekte

indflydelse betyder imidlertid også, at "+TEMPORALITY" er orienteret fremefter på vej fra "simultaneity" til "posteriority". Interferensen fra verbalpartikel til verbalbed påvirker temporaliteten.

De fem verbalers kernebetødning befinder sig alle midt i en situation, og de er derfor under punkt b) ("the middle of a situation") i Carl Baches inddeling i relevante faser. De opfylder derved første betingelse for at rumme "+ACTIONALITY", og desuden kan de indordnes i de to første af de binære oppositioner ("complexity versus simplicity"/"punctuality versus duration"), hvor "spiser, rydder, drikker, snakker, trækker" markerer "simplicity" og "duration". Betingelsen for at følge de følgende forgreninger i modellen er imidlertid, at verbalpartiklerne er til stede. I typeeksemplerne her betoner partiklerne bevægelsen imod den afsluttende fase, hvorved der udtrykkes "telicness". Om dette begreb i forhold til aktionsarten siger Carl Bache:

"A verbal construction is marked as telic if the terminal phase of the activity or process expressed is conceived of as more important than the other phases of the situation. Usually the terminal phase of a telic situation marks a natural or logical completion of the situation and as such represents a transition or leap into a new situation ... and/or a result of the activity or process" (Bache, 1985: 112).

Verbalpartiklerne i dansk - af den her gennemgåede type - udfylder således en aktionsartsfunktion, som fx på russisk udfyldes ved hjælp af verbalformer/-tider. De udvalgte eksempler åbner ikke mulighed for at nå til sidste forgrening, men senere analyser vil undersøge, om dette er muligt. Ved siden af "op" og "af" kan andre verbalpartikler naturligvis indgå i lignende kombinationer med konkrete verbaler, således fx i:

6. Målmanden sparker igennem	15. Han falder om
7. Motionisten løber til	16. Skibet tager vand ind
8. Han sætter vand over	17. Hun træder ind i værelset
9. Rengøringskonen lugter ud	18. Læreren skælder ud
10. Ægteparret køber/handler ind	19. Elskerinden lister af
11. Han slår til af alle kræfter	20. De river huset ned
12. Blomsterne falder af	21. Tjeneren trækker en flaske vin op
13. Du tager af (kortspil)	22. Flyet lægger an til landing
14. Endelig giver døren efter	

Nogle af eksemplerne giver andre analyseresultater end 1. - 5. (jf. fx skibet tager

vand ind), men udgangspunktet er det samme, nemlig at verbalpartikler influerer på konkrete verbalers "ASPECTUALITY", "TEMPORALITY" og "ACTIONALITY".

4.2. Abstrakte verbaler.

Ved siden af de konkrete verbaler har vi dansk nogle typer, der har været konkrete, men som anvendes i overført betydning til at karakterisere et abstrakt forløb. Også disse kan indgå i et samlet kompleks med verbalpartikler, således fx i:

23. Han står skilsmissen igennem	26. Uvejret tager af
24. Databasen går ned	27. Løbet er drøjt, men jeg holder ud
25. Pengene slår lige til	

De leksikalske kerner af "står, går, slår, tager, holder" er oprindeligt konkrete verber, men i kombinationen med de øvrige sætningsled og verbalpartikel (fx "han", skilsmisse" og "igennem" i 23.) anvendes de abstrakt i idiomatiske udtryk, hvor man dog stadig kan ane den konkrete baggrund (fx "går" + "ned" i 24., hvor man kan følge databasens fiktive bevægelse). De fem verbalers "situational focus" er "+ASPECTUALITY", og på samme måde som gruppen med de konkrete udtrykker de en udefinerbar afslutning, indeholder en "imperfectivity".

Ved at tilføje partiklerne "igennem, ned, til, af, ud" hæver aspektet i kommunikationsøjeblikket fra en ren "imperfectivity" imod en afslutning og dermed imod "perfectivity". På et tidspunkt når handlingsforløbet til et finalt punkt (jf. fx at databasen er totalt død i 24.) Den totale proces kan i dansk imidlertid ikke forklares alene ved termen "ASPECTUALITY", men må inddrage såvel "TEMPORALITY" som "ACTIONALITY" i den samlede tolkning.

De fem verbalers "+TEMPORALITY" (præsens) markerer i kommunikationsøjeblikket, at handlingsforløbet er i gang - er udtryk for "simultaneity". Verbalpartiklerne indvirker på den nøjagtige temporale angivelse, og de indstiller det verbale, temporale perspektiv på noget, der foregår fra kommunikationsøjeblikket og fremefter på vej imod "posteriority". Denne orientering skal samtidig forstås som en fiktiv temporal bevægelse. Med hensyn til aktionsart rummer verbalerne en "+ACTIONALITY", fordi de udtrykker en "in medias res-situation", og i de binære oppositioner ("complexity versus simplicity"/"punctuality versus duration")

udfylder "står, går, slår, tager, holder" "simplicity"- og "duration"-pladserne.

I de videre forgreninger falder typeeksemplerne i to afdelinger. I den ene afdeling (jf. 23. "står igennem" og 27. "holder ud") sættes der fokus på selve situationen, og verbalet samt verbalpartiklen danner derfor en "duration", der indeholder "homogeneity", der kan defineres således:

"A verbal construction is marked as **homogeneous** if the process or the activity itself is highlighted" (Bache, 1985, p. 112).

"Står igennem" og "holder ud" styrer ikke imod et veldefineret punktuel mål, selv om afslutningen selvfølgelig kan anes. De udfylder derfor pladsen for "self-contained", som hos Bache står for følgende:

"**Self-contained** situations are situations conceived of as situationally 'harmonious', their phases being weighted according to extension on the time axis rather than according to their change-producing effect (as in the case of **punctual** and **telic** situations) or their relation to an external point (as in the case of **directed** situations)" (Bache, 1985, p. 113).

Set som del af den totale proces sker der i denne gruppe (eks. 23. og 27.) en højere grad af tidsmæssig ekspansion og en intensivering af det verbale indhold af "står" og "holder" end i den anden gruppe. I eksemplerne 24., 25. og 26. er slutpunkterne gennem verbalpartiklerne (jf. "ned, til, af") ikke så markerede og veldefinerede som hos de konkrete verbaler. Verbalet + verbalpartiklen udgør et mere abstrakt, men stadig "homogeneous" hele, der peger frem imod det tænkte slutpunkt - "direction":

"A verbal construction is marked as **directed** if it expresses a **homogeneous** activity or process performed as an attempt to reach, or as a gradual approach to, a critical point or goal outside the referential scope of the construction" (Bache, 1985: 113).

De fem partikler "igennem, ned, til, af, ud" kan suppleres af andre i forbindelser med normalt konkrete, men i bestemte forbindelser abstrakte verbaler, fx i følgende:

28. Han falder af på den	36. Røde Kors samler vintertøj ind til det
29. Ingen giver efter	tidligere Jugoslavien
30. Skibet/riget går under	37. Hun river hårene ud på grund af
31. Vejret slår om	kæresten
32. Blæsten tager til/af	38. Han lægger sig skæg til
33. Lyset går ud	39. Firmaet går ind

34. De unge mennesker skejer ud	40. De ansatte råber op på grund af forslaget om lønnedgang (kan også forstås konkret)
35. Universiteterne tager mange studerende ind	

Ved hjælp af verbalpartiklerne kan vi altså i dansk - også ved abstrakte verbaler - semantisk skabe de funktioner som andre sprog har i kraft af mere rummelige verbalsystemer.

5. Sammenfatning

"ASPECTUALITY", "TEMPORALITY" og "ACTIONALITY" udgør i dansk tre sider af samme sag for at beskrive et samlet hændelsesforløb, som det fremtræder i en konkret sproghandling. Jeg har her undersøgt nogle kombinationsmuligheder mellem en bestemt type verbalpartikler og verbaler i præsens. Verbalpartiklerne bevæger aspektet fra det rent imperfektive imod det perfektive, medens de samtidig perspektiverer temporaliteten mod det futuriske. Ved aktionsarterne kan verbalerne vise, at det karakteristiske ved processen er præget af "simplicity" og "duration", og når verbalpartiklerne tilføjes kan det durative også præciseres til at omfatte "telicness" eller "homogeneity", "direction" eller "self-containment". Sammenhængen mellem adverbialet og verballedet har ud fra de opstillede præmisser og de opnåede analyseresultater vist sig at være så tæt, at det bestemmer sproghandlingernes prosodi, syntaks, semantik og pragmatik samt de involverede aspekter, temporaliteter og aktionsarter.

Simon Dik nævner, at i hvert fald adjektiver og nominaler kan fungere som prædikater på lige fod med verbaler (Dik, 1989: 69). Ole Nedergaard Thomsen har allerede påpeget uopdyrkede områder i den funktionelle grammatiks behandling af dansk (Nedergaard Thomsen, 1991 og 1992), og kombinationen mellem de ovenfor nævnte verbalpartikler og verbaler i dansk må ligeledes betragtes som et samlet prædikat, der kan knytte argumenter og satellitter til sig, fx i:

41. I børnehaven spiser barnet hver dag sin mad op.

Prædikatet "spise op" står med de to argumenter "barnet" (Subj, Ag) og "sin mad" (Obj, Go) samt de adverbelle satellitter "i børnehaven" (Adv, Loc) og "hver dag" (Adv, Temp)(jf. Diks notationer, 1989: 103). Herved betoner man i højere grad de

underliggende betydningsmæssige sammenhænge i danske sproghandlinger i forhold til overfladeregistreringer som subjekt, objekt mv.

6. Referencer

- Bache, C. (1985): Verbal Aspect, Odense: Odense University Press.
Bartsch, R. (1971): Adverbialsemantik, Frankfurt am Main: Athenäum Verlag.
Brugmann, K. (1904): Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, Straßburg.
Comrie, B. (1976): Aspect, London/New York/Melbourne: Cambridge University Press.
Diderichsen, P. (1946): Elementær Dansk Grammatik, København: Gyldendal.
Dik, S. (1989): The Theory of Functional Grammar, Dordrecht: Foris Publications.
Forsyth, J. (1970): A Grammar of Aspect, Cambridge: Cambridge University Press.
Givón, T. (1984): Syntax, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
Hansen, E./Lund, J. (1983): Sæt tryk på, København: Lærerforeningernes Materialeudvalg.
Hansen, Aa. (1967-69): Moderne Dansk, København: Grafisk Forlag.
Langacker, R. (1987): Foundations of Cognitive Grammar, Stanford: Stanford University Press.
Langenmayr, M. (1979): Sprachliche Kommunikation, München: Bardtenschlager Verlag.
Laureys, G. (1979): De adverbiale bepaling in het Zweeds, Gent: Gent University Print.
Mikkelsen, Kr. (1911): Dansk Ordføjningslære, København: Lehman & Stages Forlag.
Nedergaard Thomsen, O. (1991): Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation in Danish?, In: Acta Linguistica Hafniensia, Vol. 23: p.145 - 196.
Nedergaard Thomsen, O. (1992): Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation. The Case of Syntactic Noun Incorporation in Danish, publiceres In: Fortescue, M. et al.: Layered Structure and Reference in a Functional Perspective, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
Platzack, Chr. (1979): The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten, Dordrecht: Foris Publications.
Porzig, W. (1927): Zur Aktionsart indogermanischer Präsensbildungen, In: Indogermanische Forschungen 45: p. 152-167.

Mette Kunøe og Erik Vive Larsen (udg.):
4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1993

SPROGHOLDNINGER OG SPROGLIG ADFÆRD HOS SKOLEELEVER PÅ FYN

Af Hans Jørgen Ladegaard (Odense Universitet)

Traditionelt set har sociolingvistikken udmærket sig ved i overvejende grad at være en deskriptiv videnskab, der har konstateret og udforsket interrelaterede sproglige og sociologiske fænomener, men kun i forholdsvis ringe grad søgt at forklare disse forhold. Sådan fremstilles problematikken i hvert fald hos Giles (1979), der beklager, at så forholdsvis få sociolingvister har gjort forsøg på at give uddybende forklaringer på de sproglige forhold, de har beskrevet. Giles (1979:2) udtrykker det således:

One begins to feel a little uneasy when few attempts have been made to move us from the what, when and where to the why of sociolinguistics. Hence, if we are going to understand why individuals acquire, use and react to language and its varieties in the way they do, we require a greater understanding of the dynamics of attitudes, motivations, identities and intentions, that is, social psychological phenomena.

Meget er imidlertid sket indenfor området, siden denne udtalelse blev fremsat. Specielt i den engelsktalende verden har en lang række undersøgelser og eksperimenter været med til at forkorte afstanden mellem sociolingvistik og socialpsykologi og på denne måde understreget, at der synes at være en sammenhæng mellem f.eks. identitet og sprogbrug og mellem sprogholdninger og sprogforandringer. I Danmark er brugen af det socialpsykologiske begrebsapparat i analysen af sproglige forhold dog fortsat ret beskeden, og nærværende undersøgelse skal derfor ses som et supplement til de forholdsvis få eksperimenter, der har været med til at udbrede kendskabet til disciplinen i den hjemlige kontekst (se f.eks. Pedersen, 1986 og Kristiansen, 1991).

Indenfor socialpsykologien betragtes attituden som et af disciplinens grundpiller og er derfor også et af de vigtigste forskningsobjekter. Traditionelt defineres attituden som en tredimensionel størrelse bestående af en kognitiv dimension (d.v.s. den viden og erfaring individet har i forhold til et givet objekt),